

ИТАЛИЯНЫҢ БІРІГУІНЕ ДЕЙІНГІ ИТАЛЬЯНДЫҚ МЕМЛЕКЕТТЕРДЕГІ АРХИВ ІСІ

Түйіндеме

Мақалада Италиядағы архив ісінің қалыптасуы мен даму тарихы, қызметтері жайлы айтылады. Италияның бір мемлекетке қосылғанға дейінгі архив ісінің қалыптасып, дамып, жаңа деңгейіне көшуі сөз етіледі. Архив ісінің компоненттері, құжаттарды жинау, сақтау, каталогтау, қорландыру, бір ретке келтіру және т.б. жүргізілген жұмыстар жайлы жазылады. Италияның бір мемлекетке бірігуіне дейінгі кезеңдегі архив ісіндегі орын алған қиыншылықтар мен артта қалушылық мәселелері жазылады.

Сонымен қатар, мақалада Италияның бірігуіне дейінгі архивтерінің басқарушылық қызметтері, міндеті, мақсаттары мен рөлдері кеңінен қамтылған. Сол себепті архивтік мекемелердің барлық түрлерін оңтайландыру үшін қорытынды нәтижелеріне баға беруге болады. Атап айтсақ, архив құжаттарының ерекшелігі мен маңыздылығы үшін ғана емес, маңызды мекеме ретінде талданады.

Кілт сөздер: Италия архивтері, Неаполь архиві, құжаттар, дипломатиялық мұрағат, Флоренция архиві, Милан архиві, провинциялық мұрағат.

ULUSLARARASI
TÜRK DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF
TURKISH WORLD
STUDIES
CİLT 4 / SAYI 2 /
NİSAN 2021

Sorumlu Yazar
Corresponding Author
Гулжан БЕДЕЛОВА
Мадина СПАНОВА
gulzhanbedelova@gmail.com
spanovamadinab@gmail.com

Gönderim Tarihi
Received
17.03.2021

Kabul Tarihi
Accepted
29.03.2021

Atf
БЕДЕЛОВА,
Гулжан,
СПАНОВА, Мадина
(2021). “Италияның
Бірігуіне Дейінгі
Итальяндық
Мемлекеттердегі
Архив Ісі”, *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*,
(4/2), 99 - 106.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

ARCHIVAL CASE BEFORE ITALIAN UNITY

Abstract

The article examines the history of the formation and development of archives in Italy. We are talking about the formation, development and transition to a new level of archival work before the joining of Italy to one state. Components of archiving, collection, storage, cataloging, fundraising, document optimization, etc. about the work done. It describes the difficulties and backwardness of archives in the period before the unification of Italy. In addition, the article examines the functions, tasks, goals and roles of archive management prior to the unification of Italy. In this way, the end results can be evaluated to optimize all types of archival institutions. In particular, archival documents are analyzed not only in terms of their specificity and importance, but also as an important institution.

Key words: Italian archives, archives of Naples, documents, diplomatic archives, archives of Florence, archives of Milan, provincial archives.

Кіріспе

Италия бір мемлекетке қосылғанға дейін мұрағат ісі жеке итальяндық мемлекеттерде дербес дамыды. Бірақ бұл даму және қалыптасқан мұрағат жүйесі жалпы мұрағат реформасын жүргізуге үлкен әсер етті. Италияның саяси бытыраңқылығы арқасында мұрағат ісі әр мемлекетте қатар дамыды. Алайда саяси және мәдени дамудың жалпы тарихи жағдайлары Мұрағат жағдайындағы және оларды ұйымдастыру жөніндегі шаралардағы көптеген ұқсас сипаттарға негізделген. XVIII ғ. аяғында көптеген итальяндық мемлекеттерде ұқсас сурет пайда болды. Саяси сипаттағы құжаттама, соның ішінде дипломатиялық, әулет және т.б. құжаттар едәуір дәрежеде патшалар, герцогтар және саяси биліктің басқа да тасымалдаушылары мұрағаттарында шоғырланған. Екінші жағынан, кейбір мемлекеттерде жойылған мекемелер мен ескі әулеттерден қалған көне материалдар жиналған тарихи мұрағаттар құрылды. Мұндай мұрағат Неапольде болды, онда ол 1540 жылы құрылған және анжуй және Арагон әулеттерінің құжаттарын сақтаған. Осы тарихи жиналыстардың кейбіреулері коллекциялар сипатында болды және әртүрлі

текті жеке грамоталар мен құжаттарды қамтыды; бұл Флоренциядағы "Дипломатиялық мұрағат" және Миландағы "Дипломатиялық мұражай" болды. Барлық аталған санаттардың мұрағаттары XVIII ғ. дәстүрлер рухында ғылыми өңдеуге ұшыраған, яғни құжаттар пәндік немесе номиналдық белгілері бойынша топтар бойынша, кейде сыртқы белгілері бойынша бөлінді. Бұл мұрағаттар (сондай-ақ кітапханалар) дипломатика мен палеографияны зерттеу үшін, тарихи жарияланымдар үшін қолданылған. Алайда, сол кезде көбінесе ескерткіштер, эпистолярлық материал және сол сияқтылар жарияланды, акт материалы өте аз мөлшерде ғана жарияланды.

Қарастырылып отырған мәселенің деректік базасын Италия мұрағат қорлары мен ресми сайттардағы жарияланған мақалалар құрайды. Бұл мақаланың мақсаты – Италияның бірігуіне дейінгі итальяндық архивтердің жағдайын, қызметін, жетістіктері мен кемшіліктерін зерттеу.

Әр мемлекетте мұрағаттардың басқа да санаттары болды, олардың арасында әсіресе жұмыс істеп тұрған мекемелердің мұрағаттары, өте ежелгі материалдарды сақтаған қалалық мұрағаттар маңызды; көптеген қалалық мұрағаттарда бұрынғы республика-қалаларының тіркеушілері сақталған, бірақ олардың сыртқы саяси құжаттары әдетте монархтардың саяси мұрағаттарына алынған; көптеген және өте көне шіркеу мұрағаттары, ақырында, кейде аристократиялық тұқымдастардың өте бай тектік мұрағаттары, университеттер, госпитальдық мекемелер мұрағаттары және т.б. болды. Осы мұрағаттардың барлығы бытыраңқы болды және өз иелері мен тиісті мекемелердің билігінде болды.

Италияның бірігуіне дейінгі архивтердің қызметін, жай-күйін зерттеген итальяндық зерттеушілер болды. Олардың қатарына: Бенедетти А., Брунетти Д., Бонфлио-Досио Дж., Кантуэлл Д. Д., жатқызуға болады.

XIX ғ. саяси құрылыстағы өзгерістер, кейбір мемлекеттерде жеке буржуазиялық реформаларды жүргізу және тарих ғылымының дамуы мұрағат ісіндегі жаңа өзгерістерге алып келді. Олар құжаттық материалдардың

жаңа топтарын шоғырландырудан, мемлекеттік мұрағаттарды құрудан, құжаттарды ұйымдастырудың және сипаттаудың жаңа әдістерін енгізуден және олардың, ең алдымен актілік материалға қатысты ғылыми қолдануының өсуінен тұрды.

1818 ж. архивтер туралы арнайы заң шығарылды, ол бойынша Сицилий үшін ерекше екі орган құрылды - Неапольде және Палермо мен провинциялық мұрағаттарға екі орталық мұрағат бағынатын архивтердің суперинтенданттығы. Осылайша, Неаполитан Корольдігінде мұрағаттық реформа жүргізілді, сонымен бірге орталық және провинциялық мұрағаттардың жалпы желісіне біріктіру осы жерде Франция мен Бельгияға қарағанда бұрын жасалды. 1845 жылы Неаполитан мемлекеттік мұрағаты Капуано құлыптарында ежелгі мұрағатпен біріктірілді. Нәтижесінде Еуропаның ең бай мұрағаттарының бірі қалыптасты, ол бірнеше жүзжылдықтардың өз материалдарымен қамтып, орта ғасырлардағы Италия мен басқа елдердің тарихы үшін, әсіресе, Жерорта теңізіндегі халықаралық саясат пен сауда тарихы үшін ерекше құнды болып табылады. Мұрағаттың ең көне материалдарының ішінде II Гогенштауфеннің Фридрих уақытынан сақталған құжаттар, әсіресе көне сақталған тіркеушілердің бірі - Анжу әулетінің тіркеушісі болып табылады (Старостин, 1997: 332).

Мұрағат жеткілікті білікті кадрларға ие болған жоқ, тізімдемелер мен каталогтар нашар жағдайда болды, құжаттар тарихшы ретінде нашар қолданылды.

Жаңа мұрағаттанудың дамуына байланысты 17 ғасырдың ортасында мұрағаттарды ұйымдастыру бойынша іс-шаралар жаңа сипатқа ие болды. Сол кездегі ең ірі итальяндық мұрағатшы Франческо Бонанини (1806-1874) бұл жерде өте үлкен маңызға ие болды. Ол жаңа мұрағатшылар мектебінің өкілі болды.

1815 жылы Венецияда үлкен мемлекеттік мұрағат құрылды, оған Венециандық мекемелердің материалдары жиналды. Олар 3 секцияға бөлінді - саяси, заңдық және доманиалдық, сонымен қатар осы топтардың ішінде істер мекемелер бойынша сақталды (Тельчаров, 2005: 160).

I дүниежүзілік соғыстан кейін Италияда мемлекеттік архивтер желісінің өзгеруі болды: Австриядан Италияға кеткен және Далматин жағалауында басып алған аумақтарда жергілікті мемлекеттік мұрағаттар құрылды; олар Триест, Триент, Больцано, Фиум (Риеке) және Заре (Задаре) қалаларында құрылды. Мемлекеттік мұрағаттардың бұрынғы қалған желісінде қалды және ішкі істер министрлігі жүйесіндегі мұрағат бюросына бағынады. 1874 жылы мұрағат реформасы Италияны мұрағат ісін орталықтандырудың салыстырмалы жоғары дәрежесі бар бірқатар мемлекеттерге жеткізді, бірақ сол кезде де бұл орталықтандыру басқа буржуазиялық мемлекеттердегі сияқты, тәуелсіз және толық емес болды (Прозорова, 2013: 302-303). Бірақ уақыт өте келе құрылған мемлекеттік мұрағаттар жүйесінің кемшіліктері анықтала бастады; заңдармен түзетілмеген бұл кемшіліктер Италияның орталық және жергілікті мекемелерінде материалдардың жинақталуына қарай көбірек сезілді, бұрынғы итальяндық мемлекеттердің бас қалаларында мемлекеттік мұрағаттар мен Италияның оңтүстігінде (Неаполитан корольдігі аумағында) бірнеше провинциялық мемлекеттік мұрағаттар біріктірілгеннен кейін пайда болған Италия біріктірілгенге дейінгі кезеңдегі негізгі материалдарды өзіне қосты. Бірақ бұл желі жаңа уақыттағы жергілікті мекемелердің материалдарын ұйымдастыруды көздеген жоқ (Мосягина, 1996: 36). Мұндай материалдар провинциялық тіркеушілерде - ғылыми ұйым болмаған және зерттеушілерге қол жетпейтін мемлекеттік мұрағаттар желісінен жыртылған префектуралардың қарауындағы провинциялық әкімшіліктің құжаттары үшін жалпы мұрағаттарда шоғырлана бастады. Осылайша, жергілікті жерлерде ескі және жаңа уақыттың материалдары арасындағы алшақтық анықталды. Содан кейін жалпы қадағалаудан және басшылықтан айырылған көптеген қалалық мұрағаттар (Италияда олардың көпшілігі өте үлкен ежелгі құжаттарды сақтайды) және итальян мұрағатшыларының оларды мемлекеттік мұрағаттарға қосу қажеттілігі туралы пікірлеріне қарамастан нотариалды

болып шықты. Италияндық Мұрағат жүйесінің негізгі ұйымдастырушылық кемшіліктері осындай болды.

Мемлекеттік мұрағаттарды ішкі ұйымдастыру, мұрағатшылардың ғылыми және техникалық міндеттерін орындауда әдіс-тәсілдер мен әдістер үшін төтенше таңбалар, беделді және күшті әдістемелік және басқарушы орталықтың, сондай-ақ мұрағатшыларды кәсіби даярлаудың бірыңғай жүйесінің болмауы тән болды. Мемлекеттік мұрағаттың шенеунігі лауазымына түсу үшін кандидат орта ғасырлық құжаттармен жұмыс істеу саласында өте күрделі талаптарды, Италияның орта ғасырлық мекемелерінің тарихын білуді, сонымен қатар мұрағат ісі мен жаңа заман құжаттарымен жұмыс істеу дағдысын жақсы білуді қамтамасыз етпеген мемлекеттік емтихан тапсыруға тиіс болатын (Бертини, 2008:12). Мұндай емтиханға дайындық үшін дипломатика, мұрағатшы палеография курстары қызмет етті. Сонымен қатар, жекелеген мемлекеттік мұрағаттар "мектептерде" қызметкерлерді өздері дайындады, олар тағылымдаманың бір түрі болып табылады, онда лауазымға үміткер (жоғары білімі бар) осы мұрағаттың тар бейініне қатысты білім мен дағды алған. Мұндай дайындық жүйесі жұмыс әдістерінде әр түрлі болып бекітілді.

Қорытынды

Соғыстан кейінгі кезеңде, билікті Муссолинді басып алғаннан кейін, басқа мемлекеттік мекемелерде сияқты мұрағаттарда фашизация үдерісі жүріп жатты. Ғылыми қызмет орнына фашистік мемлекет пен фашистік партия ұйымдарының тыңшылық сипатындағы қажетті мәліметтермен қызмет көрсету бойынша міндеттер, фашистік идеология алқаптарында тарихты бұрмалау міндеттері қойылды. 1934ж. мұрағаттық кеңес (кеңес беруші орган, бірақ өз құрамында мұрағат ісінің білгірлері жетіспеуіне байланысты маңызды рөлді ойнамаған), бірақ Муссолини қоршауынан фашист тағайындалған "Мұрағат комиссары" лауазымы құрылды (Каруччи, 2008: 26). Жеке құрам мұрағаттар, шенеуніктердің талап етілетін енді бірінші кезекте екендігін " тұрғысынан фашистік биліктің

ант міндеттемесі жоқ кіруге, "тыйым салынған" партиясының және ұйымдастыруда қаңтардағы өзгерістер орын алуда. Сонымен қатар, фашистік мемлекеттегі мәдени мұқтаждықтарға несиелердің шектен шығуының нәтижесінде жаңа жаулап алу соғысын дайындауға орасан зор қаражат лақтырып, бюджеттер, демек, архивтер штаттары да аз болды, сондықтан мұрағат анықтамалық жұмысты орындауға әрең үлгерген. Осыған байланысты мұрағат жұмысының ғылыми деңгейі күрт төмендеді, сипаттама жұмыстары бүктелді. Фашизм жылдары италияндық мұрағат тарихында ауыр кезең болды. Алайда, италияндық фашистер гитлерлік Германиямен бірлесіп дайындаған соғыс қарсаңында, фашистік үкімет мұрағаттарды орталықтандыруды күшейтуде, оларды өз мүддесінде жедел пайдалануға мүмкіндік беретін әр түрлі санаттағы мұрағаттарға өз бақылауын нығайтуға мүдделі болды (Макушев, 1870: 332).

1939 жылы мемлекеттік мұрағаттар желісін кеңейтуді, мұрағаттық басқаруды нығайтуды, мемлекеттік емес мұрағаттарға бақылаудың кейбір нысандарын қарастыратын мұрағат ісі бойынша жаңа заң қабылданды. Бірақ Италияда басқару мен шаруашылықтың көптеген салаларының іріткі салуға тез әкелген басталған соғыс жағдайында заң іс жүзінде жүзеге асырылған жоқ.

ӘДЕБИЕТТЕР

- БЕРТИНИ, М. Б. (2008). *Что такое архив*, Рим.
- КАРУЧЧИ, Р. М., Гверчио. (2008). *Архивное пособие*, Рим: Кароччи.
- МАКУШЕВ, В. В. (1870). *Итальянские архивы и хранящиеся в них материалы для славянской истории: Флорентинский государственный архив*, Петербург: Императорской Академии наук.
- МОСЯГИНА, О. В., Емышева, Е. М. (1996). "Современные требования к формированию и оформлению дел", *Секретарское дело*. 4, 32-36.
- ПРОЗОРОВА, В.Б. (2013). "Lux in aeterna – секретные архивы Ватикана. Размышления о документальном наследии, представленном на выставке в Риме", *Вестник архивиста*. 2, 302-303.
- СТАРОСТИН, Е. В. (1997). *Зарубежное архивоведение: проблемы истории, теории и методологии*, Москва: Русский мир.
- ТЕЛЬЧАРОВ, А. Д. (2005). *Архивоведение*, Москва: Приор.